

Coolia 27(2), april 1984

EEN VERHAAL NAAR AANLEIDING VAN EEN VONDST OP ONZE JUBILEUMDAG

J. GEESINK, *Molenstraat 27, 6914 AC Herwen*

SUMMARY

A collection of *Tyromyces balsameus* (Peck) Murr. (= *T. kymatodes* (Rost.) Donk) from a *Fagus* branch in estate Groeneveld, Baarn, The Netherlands, is described, and a discussion is given on nomenclature and taxonomic position of this rather rare species.

Op 22 oktober 1983 vierde de Nederlandse Mycologische Vereniging haar 75-jarig bestaan op het landgoed Groeneveld in Baarn. Eén van de activiteiten ter ere van dit jubileum was een excursie op dat landgoed. De vooruitzichten waren echter slecht wegens de droogte tijdens het afgelopen jaar. De vondsten waren dan ook gering en van weinig betekenis. *Abortiporus biennis* was, dunkt mij, een uitzondering; ik had hem nog niet, als dat een maatstaf mag zijn. Tijdens de wandeling heb ik maar speciaal op houtzwammen gelet en dat werd beloond.

Op een op de grond liggend ontschorst beukestammetje zag ik een paar polypoortjes zitten waaraan ik in betere tijden zeker voorbij gelopen zou zijn. De hoedjes waren bruin, enige centimeters breed, duidelijk concentrisch gezondeerd, hadden witte, kleine poriën, voelden taai aan en verkleurden tot mijn verrassing bij aanraken een beetje roodbruinig. En toen rinkelden de alarmschellen!

Zo op het eerste gezicht moest het een *Tyromyces* zijn. De heer Tjallingii, die langs kwam, beaamde dat, spuide een paar namen maar liep toch door. Na enige overpeinzingen deed ik het zaakje in een doosje. Ik dacht b.v. even aan *Incrustoporia semipileatus*. [Deze naam is overigens door Ryvarden (1976: 208) veranderd in *Incrustoporia nivea* (Jungh.) Ryv. waarvan we goed nota moeten nemen]. Deze soort heeft poriën die met het blote oog nauwelijks te onderscheiden zijn en op mijn leeftijd helemaal niet. Verkleurt trouwens niet, valt derhalve af. *Tyromyces gloeocystidiatus* is ook een mogelijkheid. Deze fungus heb ik in Drente goed leren kennen. Hij is niet taai maar juist brokkelig en groeit graag in lange repen evenwijdig aan de houtnerf op gevallen dennestammen en verkleurt ook al niet. Een meer in aanmerking komende soort is *Tyromyces fragilis*, die, denk ik, weinigen zullen kennen, verkleurt wel, echter veel sterker, is niet taai maar juist heel teer en wordt bij het ouder worden erg papperig, zoals een gesopt koekje. Dr. Jahn heeft mij deze soort in het Teutoburgerwoud tijdens een buitenlandse excursie in 1976

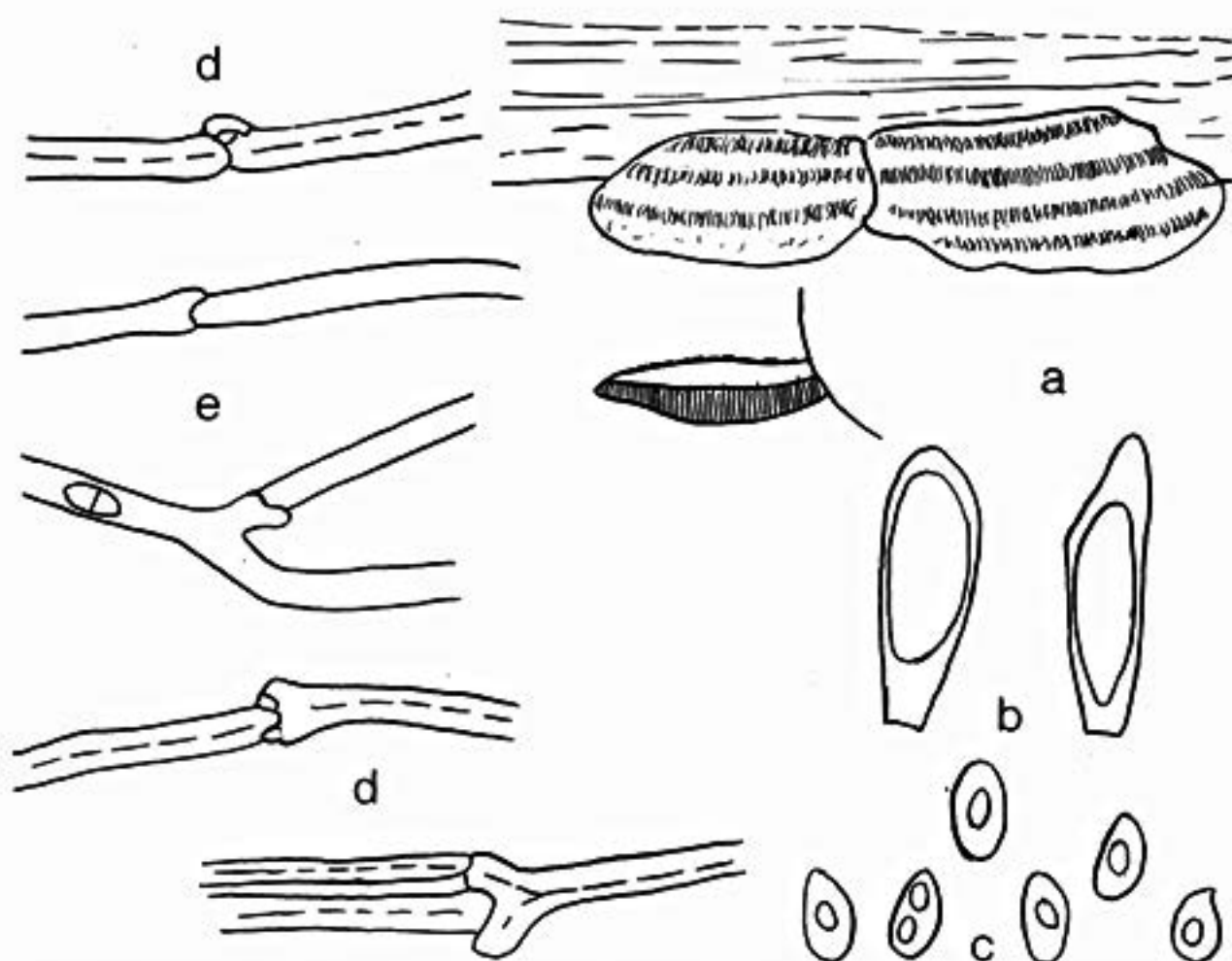
aangewezen. Nu we het toch over *T. fragilis* hebben, wist u dat de zwam die Donk in 1933 onder die naam behandelde (1933: 148) in werkelijkheid *T. gloeocystidiatus* was? *T. gloeocystidiatus* in Mitteleuropäische Pörlinge (Jahn 1963: 46). Ik begreep jaren geleden al niet waarom deze lang niet zeldzame polypoor niet met Donk te determineren was. Later verwijst Donk (1973: 189) in zijn Checklist de *T. fragilis* van 1933 naar *Tyromyces leucomallellus* Murrill. Nu moet U van deze naam niet weer schrikken, want zo moet nu *T. gloeocystidiatus* Kotlaba & Pouzar (1964) genoemd worden. Murrill heeft in 1940 voor het eerst deze fungus onder die naam geïntroduceerd en daaraan zullen wij ons nu moeten houden.

Terzijde: Bondartsev maakte in 1953 in 't geheel geen melding van het bestaan van deze polypoor. Domański echter in 1965 in zijn boek over resupinate polyporen wél (1965: 171-173). Kotlaba & Pouzar publiceerden een en ander in 1964, zodat dat nog net even mee kon. Murrill is hun blijkbaar ontgaan.

Maar we weten nog steeds niet wat de Jubileumvondst nu wél is en laten we het maar niet over het Jubileumfonds hebben waarover ik toen als penningmeester zorgen had.

Beschrijving: Hoed tot 12 mm afstaand, tot 30 mm breed, vrij vlak, niet imbricaat. Trama 0.8 mm dik, taai, wit. Poriën 3-4 mm lang, klein, 4-5 per mm. Oppervlak met loupe fijn aangedrukt harig, gezôneerd, bruin, een of twee zônes ietsje verdiept die dan - indien jong - grijs van kleur zijn; rand iets lichter bruin en scherp eindigend in doorsnede. Rand en poriën door aanraking snel lichtroodbruin verkleurend. Poriënlaag kan ver aan de onderkant van het hout doorlopen, wel enige centimeters, dus een groot resupinaat deel met een smalle hoed. Consistentie stug en taai, moeilijk te scheuren. Smaak duidelijk bitter en ietsje adstringerend. Haast zonde van het stukje (fig. 1).

De hoedhuid bestaat uit dunwandige bruine hyfen, 4-5 μm (fig. 2) dik met veel septen en duidelijke gespen, een fraai microscopisch beeld gevend. Het trama van de hoed bestaat uit dikwandige hyfen, vaak splitsend met gespen (fig. 3), 5-6 μm dik. Het porietrama is samengesteld uit dunwandige hyfen met weinig dikwandige erdoor, alles met gespen en 3-4 μm dik. Basidiën zijn 4-sporig met gespen. Ik heb slechts enkele cystiden kunnen vinden, ong. 15 x 5 μm (fig. 4). De sporen zijn in grote massa's aanwezig, glad en dunwandig, niet amyloïd, met één oliedruppel, ellipsoïd, 4-4,5 x 2.2,5 μm (fig. 5). Het hyfensysteem is monomitisch, hoewel er dikwandige hyfen zijn. Deze hebben echter septen, zijn iets bochtig en kunnen daarom nooit skelethyfen zijn.

Tyromyces balsameus. a: habitus, x 1; b: cystiden, x 2000; c: sporen, x 2000; d: hyfen van hoedtrama, x 670; e: hyfen van hoedhuid, x 670.

Deze microscopische kenmerken doen hem ook van de vorige besproken soorten verschillen. *Incrustoporia nivea* heeft zeer smalle, allantoïde spoortjes, $3 \times 0,5 \mu\text{m}$ en bovendien zeer opvallende, zwaar geïncrusteerde hyfen in het porietrama. Het hyfensysteem is zelfs trimitisch. *Tyromyces leucomallellus* (*gloeocystidiatus*) heeft een monomitisch hyfenstelsel en in het hymenium gloeocystiden, maar niet altijd. Van Zanen heeft hierover een artikel in *Coolia* geschreven (1969: 102-103) waarin dat ook ter sprake komt. Deze soort heeft allantoïde sporen, $4,5-6 \times 1-1,7 \mu\text{m}$. Dus niet te verwarren. *Tyromyces fragilis* is ook, zoals wegens de zachtheid te verwachten, monomitisch en bezit eveneens allantoïde sporen, maar iets breder, nl. $4,5-5 \times 1,5-2 \mu\text{m}$.

De, laat ik hem maar "Jubileumvondst" blijven noemen, was met "Mittel-europäische Pörlingen" van Jahn niet te determineren en dan wordt het altijd spannend. Meteen maar het nieuwste op dit gebied gepakt, the Polyporaceae of N. Europe van L. Ryvarden en daarmee kwam ik zonder probleem op *Tyromyces*

balsameus (Peck) Murr. uit (1978: 454-456), evenals met Domański (1973: 94-95) en Bondartsev, die de naam *Tyromyces kymatodes* (Rost.) Donk gebruikte (1953: 217-219). Dat kwam mij vaag bekend voor. Bij *Tyromyces* in de Revisie van de Ned. Aphyllophorales gekeken en daar staat op pagina 154 dat onze Jubileumvondst reeds in het prille begin van het bestaan van onze vereniging, in september 1912, door Van der Lek was gevonden.

Ryvarden geeft aan, evenals Domański, dat de zwam cystiden bezit. Ik heb er naarstig naar gezocht en er slechts enkele kunnen vinden. Het is best mogelijk dat in een ander specimen de cystiden in ruimere mate aanwezig zijn. Dit verschijnsel vertoont *T. leucomallellus* ook, maar ze zijn beide desondanks heel goed te determineren. Bondartsev b.v. heeft ze zelf niet kunnen aantonen, maar schrijft dat Pilát ze wel gevonden heeft (1953: 217).

Door de geciteerde auteurs wordt overwegend als een van de meest karakteristieke kenmerken de één of twee, iets verdiepte grijze banden of zônes beschouwd, die op het hoedoppervlak bij niet te oude exemplaren te zien zijn. Eind 1975 stuurde de heer J. Frencken mij een hem onbekende polypoor toe, die ik, niet tot resultaat komend, naar dr. Jahn doorstuurde. U begrijpt al dat dit ook *T. balsameus* betrof en Jahn legde toen eveneens de nadruk op een enkel grijs bandje op de hoed, dat voor hem de doorslag gaf.

De naamgeving van deze soort heeft nog een lange geschiedenis. Rostkovius heeft in 1830, nog vóór Fries, een polypoor beschreven met de naam *Polyporus kymatodes*. Later hebben auteurs als Bresadola, Bourdot & Galzin en Quélet die naam gebruikt voor de fungus die hierboven behandeld is. Maar later is vermoed dat Rostkovius een andere had, n.l. de tegenwoordige *Skeletocutis amorpha*, die er een klein beetje op lijkt. Het is de vrij algemene witte, imbricate, hard aanvoelende, op verrot naaldhout groeiende gaatjeszwam met poriën die bij kneuzing en door ouderdom oranje verkleuren. In de kleine lettertjes wees Donk (1933: 155) op de mogelijke fout van Rostkovius en vroeg hij zich af of het niet om de toenmalige *Gloeoporus amorphus* ging. Hij voerde toen de nieuwe naam *Tyromyces kymatodes* in voor onze Jubileumvondst (en niet een nieuwe combinatie). In 1878 had Peck echter al dezelfde soort *Polyporus balsameus* genoemd en in 1914 werd door Murrill de nieuwe combinatie *Tyromyces balsameus* gemaakt. In 1972 (p.171, 176) heeft Donk e.e.a. nog eens opgerakeld omdat over deze kwestie nog veel misverstand bestond en legde hij uit dat de door Rostkovius (1830), Karsten (1859) en Kotlaba & Pouzar (1968) waargenomen bittere en adstringerende smaak bij *Skeletocutis amorpha* hoort en niet bij de huidige *T. balsameus*. Dit was de reden waarom hij in 1933 aan *Tyromyces kymatodes* "nom. nov." toevoegde en niet "comb. nov." Ik denk dat Donk zoveel gewicht aan de smaakkwesitie moest toekennen omdat er, naar ik vermoed, geen materiaal en/of microscopische

gegevens van de vondst van Rostkovius bekend zijn. Het zal duidelijk zijn dat de naam *balsameus* prioriteit heeft boven *kymatodes*.

Uit de literatuur op mijn boekenplank blijkt dat zes auteurs géén smaak vermeld hebben bij hun beschrijvingen van *S. amorphia*. Domanski vermeldt "geen karakteristieke smaak" waargenomen te hebben. Ricken, Wünsche, Michael-Hennig en Ryvarden geven wél een bittere smaak op, Marchand daarentegen noemt de "saveur douce" (1975: 154). Nogal tegenstrijdig. Mijn ervaringen betreffende *T. balsameus* zijn: zes auteurs schrijven niets over smaak, waaruit ik concludeer dat zij hem niet hebben geproefd. Zij vonden hun zeldzaam materiaal misschien te kostbaar om weg te kauwen, een mycoloog is ook maar een mens. Slechts Ryvarden meldt dat de smaak "slightly bitter" is, hetgeen iets anders is dan het "duidelijk bitter" van mij. Donk schreef in 1972 dat de bitterheid, die Rostkovius e.a. bij hun *P. kymatodes* waarnamen, het doorslaggevend argument voor hem was om te concluderen dat Rostkovius *Skeletocutis amorphia* te pakken had. Ik waag het nu te betwijfelen of Donk terecht zoveel belang hechtte aan het smaakkenmerk.

Nu ben ik naar alle waarschijnlijkheid de enige nog in leven zijnde Nederlander die *T. balsameus* heeft geproefd en uit dien hoofde vraag ik toezending van vers materiaal van *Skeletocutis* (*Gloeoporus*) *amorphia* om de smaak daarvan te vergelijken met die van *T. balsameus*.

In de literatuur wordt eensgezind naaldhout als het voornaamste substraat opgegeven voor deze bruinrot veroorzakende houtbewoner. Slechts zelden is hij op loofhout aangetroffen. Deze weinig opvallende polypoor is bekend van heel noordelijk Europa en Azië, doch overal zeldzaam.

De heer Stalpers ben ik erkentelijk voor enkele aanwijzingen op het gebied van literatuur en, als dat nodig was, toezending daarvan.

Tenslotte moet ik het toeval nog prijzen, dat zo goedgunstig was mij – terwijl er toch zoveel mycologen aanwezig waren – deze vondst te laten doen.

NASCHRIFT

Half januari 1984 kreeg ik van de heer Kuys, Goes (een nieuw lid) een witte, kleine, pileate gaatjeszwam toegestuurd, die na determinatie, toeval ten top, *Tyromyces balsameus* bleek te zijn. De combinatie fraaie, bruine, met vele grote gespen uitgeruste hoedhuidhyfen, kleine, korte, ellipsoïde sporen en bittere smaak is nu voor mij kenmerkend voor deze soort geworden.

LITERATUUR

- Bondartsev, A.S. (1953). The Polyporaceae of the European U.S.S.R. and Caucasia. Moskwa-Leningrad.
- Bourdot, H. & Galzin, A. (1927). Hyménomycètes de France. Paris.
- Domanski, S. (1972). Fungi. Polyporaceae I. Warsaw.
- (1973). Fungi. Polyporaceae II. Warsaw.
- Donk, M.A. (1933). Revision Niederl. Homobasidiomyc. Aphyll. 2.
- (1972). Notes on European Polypores - X. In Kon. Ned. Akad. v. Wetensch. C, 175: 165-178.
- (1974). Checklist of European Polypors. Amsterdam.
- Fries, E. (1963). Hymenomycetes Europaei. Amsterdam.
- Hennig, B. (1971). Handbuch für Pilzfreunde II. Jena.
- Jahn, H. (1963). Mitteleuropäische Porlinge. Westph. Pilzbr. 4: 1-143.
- Marchand, A. (1975). Champignons du Nord et du Midi, Tome 3. Perpignan.
- Quélet, L. (1962). Flore mycologique de la France, Amsterdam.
- Ricken, A. (1969). Vademecum für Pilzfreunde. Lehre.
- Ryvarden, L. (1978). The Polyporaceae of Northern Europe. Vol 2. Oslo.
- Wünsche, O. (1877). Die Pilze. Leipzig.
- Zanen, G.C.N. van (1969). Tyromyces gloeocystidiatus in Nederland. In Coolia: 102-103.

SPECIALE AANBIEDING:

Jubileum wens- of correspondentiekaarten met afbeeldingen van paddestoelen uit Dodonaeus Cruydtboeck.

Er is nog een aantal sets (van 4 kaarten) van deze kaarten met enveloppe verkrijgbaar.

De opbrengst dient ter bestrijding van de kosten van de zo geslaagde Jubileumtentoonstelling 1984 in Kasteel Groeneveld te Baarn.

4 sets (dus 16 kaarten)	f 10,-
per set van 4 kaarten	3,-

Voorts zijn nog enkele pakjes Ex-Libris (50 gegomde ex-libris per pakje) met afbeelding van de Tralie-stinkzwam (*Clathrus ruber*) verkrijgbaar.

Prijs per pakje	f 7,50
-----------------	--------

Bestellingen door overschrijving op gironummer 15 135 25 van het Jubileumfonds te Baarn, met vermelding van het gewenste artikel en het aantal.